

PERNAJA GAMMELBY TOMTÅKER

KESKIAIKAISEN KYLÄTONTIN KAIVAUS 2004

-MARK-

Keskiajan arkeologian maaseudulla
Medeltidsarkeologi på landsbygden

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Tutkimuskohde:	Pernaja, Gammelby, Jönsas
Tutkimuksen laatu:	Arkeologinen inventointi ja kaivaus
Kohteen ajoitus:	Keskiaika – 1600-luku
Peruskartta:	3022 06 Illby, 3022 04 Juornaankylä
Yhtenäiskoordinaatit:	x=6709 97-6710 05 y=3438 77-3438 z=5-8 m mpy
Maanomistaja:	Per-Erik Jöns
Tutkimuslaitos:	Mark-projekti / Historiallisen ajan arkeologian opintopiiri, Helsingin yliopisto
Kenttätyönjohtajat (päävastuu):	Ahl, Eva, Hämäläinen, Heini, Rosendahl, Ulrika, Suisto, Hanna
Kenttätyöaika:	25.4.2004 (inventointi); 28.6–4.7.2004 (kaivaus)
Tutkitun alueen laajuus:	4500 m ² (inventointi); 85,8 m ² (kaivaus)
Tutkimuskustannukset:	3 900 €
Tutkimusten kustantaja:	Uuden maan kulttuurirahasto ja Nordenskiöld-samfundet
Esinelöydöt:	Kansallismuseon kokoelmat, historiallisen ajan kokoelmat, KM 2004074: 1-47 (inventointi); KM 2004075: 1-80 (kaivaus)
Valokuvat:	125527:1-18 (dia) ja 125528:1-12 (mv) MV:RHO(A) Kuva-arkisto
Alkuperäisen kertomuksen säilytyspaikka:	Museovirasto, Rakennushistorian osaston arkisto (MV:RHOA), Kulttuuritalo, Helsinki
Kertomuksen kopiot:	Museoviraston Arkeologian osaston arkisto; Porvoon museo

- Aiemmat tutkimukset: Haggrén, G. & Hakanpää, P. 2002: Pernajan Gammelby – Forsby osayleiskaava-inventointi. 11.11.2002 suoritettu Tomtåkerin vanhan kyläpaikan inventointi (MV:RHOA).
- Anttila, Helena, Ahl, Eva & Hämäläinen, Heini 2003: Pernaja Gammelby Tomtåker. Arkeologinen inventointi 3.5.2003, MARK-projekti / Helsingin yliopisto (MV:RHOA).
- Anttila, Helena, Ahl, Eva & Rosendahl, Ulrika 2003: Pernaja Gammelby Tomtåker. Keskiaikaisen kylätontin koekaivaus 2003. Mark-projekti / Helsingin yliopisto. (MV:RHOA).
- Aiemmat löydöt: KM 2002070:1-13; KM 2003110:1-44; KM 2003109:1-103
- Kirjallisuus: SKAS 3/2004. Toim. Georg Haggrén. Turun yliopisto 2004.
- SKAS 4/2006. Toim. Georg Haggrén. Turun yliopisto 2007.
- Kaivauskertomuksen sivumäärä: 23

TIIVISTELMÄ

Vuonna 2004 Helsingin yliopiston Historiallisen ajan arkeologian opintopiirin MARK-projekti suoritti täsmäinventointia kohteella Pernaja Gammelby Tomtåker 25.4.2004. Varsinaiset kaivaukset järjestettiin 28.6–4.7.2004. Kaivauksissa avattiin 85,8 m² kokoinen alue edellisvuonna (2003) löydetyn uunin pohjan ympärille. Kohde avattiin kaivinkoneella ja kulttuurikerrokset tutkittiin kaivamalla ns. luonnollisina kerroksina. Uunin ympäristössä ei havaittu muita rakenteiden jäänteitä, mutta esinelöytöjä tehtiin ympäristöstä pintapoiminnan yhteydessä jonkin verran. Kaivausten esinelöydöt olivat niukkoja.

Tutkimusten perusteella kohde ajoittuu keskiajalta 1600-luvulle. Löydöistä ajoitettavia olivat Westerwald-keramiikan kappaleet sekä liitupiippujen pesien osat. Lisäksi löytyi liuskekivinen valinmuotin kappale.

Vuoden 2004 kenttätöiden kustannukset kattoi Uudenmaan kulttuurirahastolta sekä Nordenskiöld-samfundetilta saadut apurahat. Varusteet ja jälkityötilat tarjosi Helsingin yliopiston arkeologian oppiaine. Jälkityöt tehtiin opiskelijavoimin opintopiirin toiminnan yhteydessä.

MARK-PROJEKTIN TEKIJÄT 2004:

Kenttätöönjohtajat (päävastuu):
Eva Ahl
Heini Hämäläinen
Ulrika Rosendahl
Hanna Suisto

Raportin kirjoittaminen ja kokoaminen:
Eva Ahl
Heini Hämäläinen
Tarja Knuutinen
Ulrika Rosendahl
Noora Salonen
Hanna Suisto
Riikka Väisänen

Liitteet:
Eva Ahl
Heini Hämäläinen
Heidi Pasanen
Noora Salonen
Riikka Väisänen

SISÄLTÖ

1. Johdanto.....	7
2. Tutkimusalue.....	8
2.1. Kohteen kuvaus.....	8
2.2. Aiemmat tutkimukset.....	9
2.2.1. Historialliset katsaukset Gammelbyn alueeseen.....	9
2.2.2. Arkeologiset tutkimukset Gammelbyn alueella.....	9
3. Inventointi 2004.....	11
3.1. Lähtökohdat	11
3.2. Menetelmät.....	12
3.3. Tulokset ja löydöt.....	12
4. Kaivaukset 2004.....	13
4.1. Menetelmät ja kaivausten eteneminen.....	13
4.2. Rakenteet.....	16
4.2.1. Uuninpohja R113.....	16
4.2.2. Itäsiiven rakenteet.....	18
4.2.3. Eteläsiiven rakenteet.....	19
4.3. Löydöt.....	20
4.3.1. Irtolöydöt.....	20
4.3.2. Kaivauslöydöt.....	21
5. Yhteenveto.....	21
Lähteet.....	22

Liitteet

I Löytöluettelo

A Kaivauslöydöt

B Irtolöydöt

C Inventointilöydöt

II Yhteysluettelo

III Karttaliite

A Mittausdokumentoinnit

1 Yleiskartta inventointialueesta

2 Inventoinnin löytölevintä

3 Yleiskartta kaivausalueesta

4 Tasokartta kaivausalueesta

5 Tasokartta, kaivausalueen eteläsiipi

6 Tasokartta, kaivausalueen itäsiipi

7 tasokartta, uunirakenne

B Historialliset kartat

1 Gammelby (4:3) 1707 S. Broterus KA MMA Pernaja B 36 13/1

IV Puu- ja hiilinäytteet

V Valokuvaluettelo

A Mustavalkokuvat

B Diakuvat

VI Lehdistötiedote ja lehtileikkeet

A Lehdistötiedote

B-G Lehtileikkeet

1. Johdanto

Vuonna 2001 perustettiin Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineeseen Suomen historiallisen ajan arkeologian opintopiiri, jonka vetäjänä toimi HuK Helena Anttila. Vuonna 2003 kevättalvella opintopiiri perusti projektin nimeltä *MARK – medeltidsarkeologi på landsbygden - keskiajan arkeologiaa maaseudulla*. Projektin yleisenä tavoitteena oli tutkia arkeologian menetelmin keski- ja historiallisen ajan maaseutukohdetta ja sitä kautta hahmottaa tarkemmin ks. aikakauden maaseutukulttuuria.

Käytännössä tämä tarkoitti, että projekti järjesti tutkimuskaivaukset keskiaikaisella maaseutukohteella. Tutkimuskohteeseen projekti valitsi Pernajan Gammelbyn Tomtåkern-nimisen alueen hylätyllä kylätonttikohteella, joka sijaitsi nykyisellä pellolla Gammelbyn Rusthållarbackenin pohjoispuolella. Kohde oli löytynyt Museoviraston Forsby-Gammelby-alueen osayleiskaava-inventoinnissa vuonna 2002, ja oli jo silloin osoittautunut otolliseksi löytöaineistojen perusteella (Haggrén & Hakanpää 2002). MARK-projekti suoritti kohteella täsmäinventoinnin 3.5.2003 ja tulos oli rohkaiseva. Inventointilöytöjen seassa oli mm. keskiaikaan ja uuden alkuun ajoittuva keramiikkaa. (Anttila, Ahl & Hämäläinen 2003.)

Syksyllä 2003 projekti suoritti ensimmäiset kaivaukset kohteella (ks. erill. raportti MV/RHOA) Vuoden 2003 kaivaukset olivat luonteeltaan koekaivauksia, jossa tutustuttiin kaksivuotiseksi suunnitellun projektin kaivauskohteeseen. Näissä kaivauksissa paikannettiin mm. mielenkiintoinen uunin pohja, ja kohteeseen päätettiin palata seuraavan vuoden kenttätöissä.

Ennen varsinaisia kaivauksia järjestettiin myös täsmäinventointia kohteella 25.4.2004 katsoaksemme jos edellisen syksyn maanmuokkaustyöt olivat nostaneet lisää esinelöytöjä maan pinnalle. Varsinaiset kaivaukset järjestettiin 28.6–4.7.2004. Kaivauksissa avattiin 85,8 m² kokoinen alue edellisvuonna löydetyn uunin pohjan ympärille. Tavoitteena oli kaivaa ja dokumentoida rakennetta pohjaan asti, ja tarkistaa jos sen ympäristöstä olisi löydettävissä muita rakenteita.

Kaivausten nopeuttamiseksi palkattiin paikallinen kaivinkoneenkuljettaja poistamaan pintamulta koneellisesti, muuten suoritettiin kenttätyöt vapaaehtoistyönä opintopiiriin osallistuneiden arkeologian ja historian opiskelijan voimin. Svenska Kulturfonden, Uudenmaan Kulttuurirahasto, Nordenskiöld-samfundet sekä Helsingin yliopiston ylioppilaskunta myönsivät keväällä 2003 apurahaa projektin toteuttamiseen. Vuoden 2004 kenttätöiden kustannukset kattoi Uudenmaan kulttuurirahastolta saatu 3000 €, sekä Nordenskiöld-samfundetilta saatu 900 € apuraha. Varusteet ja jälkityötilat tarjosi Helsingin yliopiston arkeologian oppiaine. Jälkityöt tehtiin opiskelijavoimin Suomen historiallisen ajan arkeologian opintopiirin toiminnan yhteydessä. Vuonna 2006 saatiin Nordenskiöld-samfundetilta 200 € apuraha projektin tutkimuksiin liittyvien tieteellisten artikkeleiden julkaisemista varten.

Kaivausten alettua lähetettiin lehdistötiedote, ja kaivauksista raportoitiin ainakin Loviisan Sanomissa, Uusimaa-lehdessä ja Borgåbladetissa. 6.7. tiedotettiin kaivauksista STT:n uutispalvelussa. Ulrika Rosendahlia haastateltiin radioon 7.7 Yle Porvoon aamulähetykseen, ja 9.7 Yle Vegaan. Helsingin Yliopiston verkkouutisissa oli artikkeli Mark-projektin kaivauksista 14.7 lähtien.

Projektin vetäjinä vuonna 2004 toimivat FM Eva Ahl (historia), fil.yo Heini Hämäläinen, Huk Ulrika Rosendahl ja HuK Hanna Suisto. Projektin asiantuntija-apuna toimivat professori Mika Lavento ja FT Georg Haggrén (Helsingin yliopisto), tutkija Marianna Niukkanen (Museovirasto) ja FM Hanna-Maria Pellinen (Turun yliopisto, Agricola-projekti).

2. Tutkimusalue

2.1. Kohteen kuvaus

Teksti seuraa suurilta osin Heini Hämäläisen osiota Mark-projektin inventointiraportista vuodelta 2003 sekä Heini Hämäläisen artikkelista ”Hanki hyvä tontti”, teoksessa SKAS 4/2006 (Hämäläinen 2007).

Pernajan Gammelbyn kylä sijaitsee rannikolta luoteeseen työntyvän pitkän Pernajanlahden perukoilta, tarkemmin lahdenpohjukan luoteispuolella. Gammelbyn kylän kohdalla lahdenpohjukkaa kutsutaan myös Gammelbynlahdeksi. Pernajan kirkonkylältä paikalle on matkaa yksitoista km luoteeseen. Kolme jokea halkoo Gammelbyslätin peltoaluetta. Joet yhtyvät kaakossa Gammelbybäckeniksi. Tutkimusalueemme sijaitsee peltoaukean koillisosassa luoteesta kaakkoon kohti merenlahtea laskevan Träskesbäckenin länsirannalla sijaitsevalla peltorinteellä.

Gammelbyn peltoaukeaa rajaa etelässä valtatie 6. Viljelysmaiksi muokattuja savihiesumaita ympäröi mäntyvaltaiset metsäiset kallioalueet. Korkeuserot seudulla ovat huomattavia: peltojen laitamilla kohoavat kallioita jopa 40 m korkeuteen. Alavilla Gammelbyn pelloilla kohoaa myös pienempiä avokallio- ja moreenikumpareita, joille on rakennettu tilojen rakennuskantaa – esimerkkinä tästä on myös tutkimusalueemme eteläpuolella sijaitseva kylän keskus Rusthållarbacken.

Loviisan seudun nykyinen maankohoamisvauhti on noin 2 mm/vuosi ja tämä pätee mahdollisesti myös Pernajan seutuun. Tutkimusalueemme sijaitsee noin 5-8 m mpy. Sen matalimmat alueet ovat maatuneet ajanlaskun alun paikkeilla, rautakauden lopulla on ympäristö ollut varsin nykyisen kaltainen merenlahden ulottuessa vielä hieman valtatie 6:n pohjoispuolelle. Viimeistään keskiajalla on paikalla ollut nykyinen kalliomäkien reunustama ja rikkoma viljelyyn sopiva savialanko, jota halkovat merenlahteen laskevat purot.

2.2. Aiemmat tutkimukset

2.2.1. Historialliset katsaukset Gammelbyn alueeseen

Pernajan historian *Opus Magnum* on Kurt Antellin moniosainen *Pernå sockens historia* 1950-luvulta, jonka ensimmäisessä osassa esitellään keskiajan ja uuden ajan alun oloja. Gammelbyn alueesta kirjassa todetaan seuraavaa:

I bottnen av den innersta av Pernåvikens fjärdar, som vanligen går under namnet Baggefjärden, funnos rika odlingsmöjligheter. [---] Bosättningen i odalbyn, vilken antagligen i begynnelsen bar ett annat, numera okänt namn, som senare fått vika för beteckningen Gammelby, koncentrerade sig till de två höjder, som nu äro kända under namnet Bondbacken och Rusthållarbacken. Nära intill dessa, på båda sidor om det norrifrån kommande tillflödet till Gammelbybäcken utbredde sig bolåkrarna, Kvarnåkern, Tomtåkern och Strandåkern. [---] Enligt traditionen på orten, som får stöd av kartor och flygfotografier, ledde vägen från Borgå österut norrom Rusthållarbacken, passerade bäcken vid "Springkällan" och sökte sig sedan längs berget söderut till den s.k. Grindbacken. (Antell 1956: 62-63.)

Antellin lähteinä tähän toimivat Simon Brotheruksen kartta vuodelta 1707 sekä tiedonanto Otto I. Nyholmilta, Gammelby. Esipuheessa todetaan, että Pernajan historian kirjoittamisen suunnittelu alkoi jo 1930-luvulla ja toimikunnassa istui vapaaherra Nils von Bornin lisäksi puheenjohtajana myös kyseinen Otto I. Nyholm. Sotavuosien takia projekti toteutui vasta 1950-luvulta alkaen. Naapuripitäjät, Lappträsk, Liljendal ja Mörskom olivat saaneet omat historiikkinsa jo 1920–1930-luvuilla. (Antell 1956: 488, VII, 28.)

Yksityiskohtaisemman kuvauksen Gammelbyn 1500–1600-lukujen oloista on kuitenkin MARK-projektin yhteydessä tehnyt Tarja Knuutinen proseminaari-työssään Jyväskylän yliopiston Historian laitokselle. Lähteinä on käytetty Kansallisarkiston lähteitä (maakirjoja, asiakirjoja, karttoja yms.). Referenssinään Knuutinen on käyttänyt Anneli Mäkelän tutkimuksia Porvoon läänin autoituneista kylistä. Proseminarityö on osin sisällytetty MARK-projektin kaivauskertomukseen vuodelta 2003. Asiakirjalähteiden valossa alue näyttää ajoittain autoituneen sekä 1500-luvun että 1600-luvun sotatoimien aikana, ennen lopullista autoitumistaan, joka on näkyvissä Brotheruksen kartalla 1707. Ennen vuotta 1571 kylä ei näyttänyt merkkejä köyhtymisestä. Tutkimusten mukaan kylän autoituneiden talojen maat näyttävät poikkeuksellisesti joutuneen muiden tilojen omistukseen autoitumisen myötä. (Anttila, Ahl & Rosendahl 2003: 11-20.) Knuutinen on sittemmin julkaissut aiheesta tieteellisen artikkelin julkaisussa *SKAS* 4/2006 (Knuutinen 2007).

2.2.2. Arkeologiset tutkimukset Gammelbyn alueella

Gammelbyn Tomtåkerin arkeologisia tutkimuksia on viimeksi esitelty Ulrika Rosendahlin toimesta Suomen keskiajan arkeologian julkaisussa *SKAS* 3/2004 (Rosendahl 2004).

Pernajan arkeologinen tutkimus rajoittuu lähinnä inventointeihin, joista ensimmäisen suoritti

Gustaf Topelius vuonna 1908. Suurta rantatietä on inventoitu 1980-luvulla (Masonen & Heikkinen 1986). Taisto Karjalainen suoritti vuonna 2000 valtatie 6 uuden linjauksen johdosta inventoinnin Koskenkylän alueella (Karjalainen 2000). Lauri Pohjakallio suoritti Pernajan perusinventoinnin vuonna 1969. Inventointi on keskittynyt esihistoriallisiin kohteisiin ja Pohjakallio paikansi myös joitakin ns. ryssänuuneja. Hän paikansi muun muassa mahdollisen esihistoriallisen hautaröykkiön Greggbölessä (Pohjakallio 1969: 3). Greggbölen röykkiön arvioivat uudestaan Haggrén ja Hakanpää, jotka totesivat että röykkiö on todennäköinen historiallisen ajan ”latomus” (Haggrén & Hakanpää 2002: 17).

Museoviraston sähköisessä muinaisjäännösrekisterissä mainitaan seuraavat Pernajan kohteet historiallisina jäännöksinä: kivirakenteita Ryssöllä (8 kpl, koordinaatit 6707000 / 3442880, peruskartalla 302109 Pernå), Nätisandissa (useita kpl, 6688800 / 3451 840, pk 302110 Våtskär), Sandöllä (useita kpl, 6690160 / 3459540, pk 302111 Strömslandet) ja Greggbölessä (1 kpl, 6708860 / 3439390, pk 302106 Illby); kultti- ja tarinapaikkoja Nöuskärmmalmenilla (alun perin 2 jatulintarhaa, 6713920 / 34573360, pk 302210 Skinnarby), Stengårdsbergetillä (jatulintarha, 6712300 / 3456340, pk 302210 Skinnarby) sekä jetukasti Skinnarbyssä. Lisäksi Ängsbackassa on kaksi kivirakennetta, joiden ajoitus ei ole määritetty (6705140 / 3445800, pk 302109 Pernå). ”Historiallisena asuinpaikkana” mainitaan Tjusterbyn kartanon vanha päärakennus 1500-luvulta (6702560 / 3444140, pk 302109 Pernå). (Museoviraston Arkeologian osaston muinaisjäännösrekisteri, luettu 2004.)

1990-luvulla käynnistyi Turun yliopiston Agricola-projekti, jonka tarkoituksena on tutkia Pernajan kirkon seutua. Tutkimuksiin liittyen Jukka Palm suoritti inventoinnin vuonna 1996. Inventoinnin löytöjä ei otettu talteen. Lukuisia uusia historiallisia kohteita paikannettiin ja vanhoja kohteita tarkastettiin. Viisi luonnonkivikellaria ja viisi talonpohjaa paikannettiin seuraavista kylistä: Garpgård, Blybergs, Torsby, Kirkonkylä ja Prästgården. (Palm 1996: 3-5.)

Vuonna 2002 Georg Haggrén ja Päivi Hakanpää avustajineen (Museovirasto) suorittivat muinaisjäännösinventoinnin Gammelbyn-Forsbyn alueella Pernajan kunnan toimeksiannosta. Kaksikymmentäviisi kiinteää kohdetta paikannettiin, joista kahdeksantoista ajoitettiin historialliselle ajalle. Lisäksi paikannettiin keskiaikaisia kylätontteja vanhojen karttojen avulla viidestä kylästä. Greggbölen Illbyn kolme kohdetta ajoitettiin historiallisiksi kuten myös Gammelbyn kolme kohdetta: Tomtåker (kylänpaikka), Västerviksskogen (hautapaikka) sekä myllyn paikat. Läheisestä Bergbystä paikannettiin kylänpaikka. Karttojen avulla paikannettiin Gammelbystä viisi mahdollista keskiaikaista kylätonttia: Fredriksberg, Pellas, Jönsas, Tyskas, Slåtts sekä kolme taloa/torppaa. (Haggrén & Hakanpää 2002: 17–19.) Maakirjakartassa Gammelbyn kylästä vuodelta 1707 esiintyy seitsemän taloa: Jönsas, Tyskas, Pungars, Nybondas, Pellas ja Båtsmans (Knuutinen 2007: 25; liite 3 B/1).

Haggrénin ja Hakanpään inventoinnin perusteella valittiin Gammelbyn Tomtåker

inventointi- ja tutkimuskohteeksi keväällä 2003, jolloin MARK-projektin tutkimukset aloitettiin suorittamalla peltopoiminta tutkimusalueella. Pintapoiminnassa ilmenneet löydöt antoivat aihetta lisätutkimuksiin, irtolöytöinä olivat mm. Westerwald ja Siegburg-keramiikkaa, liitupiippuja, punasavikeramiikkaa ja muuta historiallisen ajan kohteelle ominaista aineistoa. (Anttila, Ahl & Hämäläinen 2003.) Samana syksynä, 13.–21.9.2003, järjestettiin koekaivaukset, joissa avattiin kaksi aluetta vanhan tielinjan molemmin puolin, pohjois- ja eteläpuolella. Tutkimuksen tavoitteena oli paikallistaa mahdollisia, peltomullan alla säilyneitä rakenteita. Lukuisia koepistoja tehtiin vanhan tielinjauksen etelä- ja pohjoispuolella. Pohjoispuoliselta alueelta paljastui mahdollinen sivilattia, mutta kaivausten rajoitettu ajallinen kesto ei riittänyt tämän alueen täydelliseen tutkimiseen, jonka vuoksi alue peitettiin. Eteläpuolisella peltoalueella tehtiin lukuisia koepistoja, joista yksi osui peltomultakerroksen alla olevaan kiveykseen. Näin ollen koekuoppa laajennettiin koejaksi, josta paljastui uuninpohjan kiveystä. Uunista löytyi mm. 1500-luvulle ajoitettavaa keramiikkaa ja palanutta savea. Täten alue päätettiin laajentaa ja tutkia loppuun seuraavana vuonna, 2004. Vuoden 2003 koekaivauksista raportoitiin Museoviraston Rakennushistorialliseen osastoon syksyllä 2004. (Anttila, Ahl & Rosendahl 2003.)

3. Inventointi 2004

3.1. Lähtökohdat

Mark-projektin toinen kenttäkausi alkoi täsmäinventoinnilla 25.4.2004. Inventointi toteutettiin pintapoimintana noin viidentoista opintopiiriläisen ja muun vapaaehtoisen voimin. Kohteena oli sama Pernajan Vanhakylässä sijaitseva Tomtåker-niminen autioitunut tonttikohde, jota oli tutkittu jo edellisen vuoden kenttätöissä. Alue on nykyisin peltona. Toiseen pintapoimintaan meitä kannustivat edellisen vuoden inventoinnin rohkaiseva löytöaineisto sekä syksyn 2003 kaivauksessa esille tullut uunirakenne. Kokonaisuudessaan pintapoiminta kattoi 4500 neliömetrin kokoisen alueen, joka tutkittiin kahdessa vaiheessa, ensin 50x50 metrin alue (alue A) ja sen jälkeen 50x40 metrin alue (alue B). Pelto oli tutkimuspäivänä kynöksellä ja sää oli poutainen ja lämmin.

Tutkimuksemme keskittyi Pellaksen tilan koillispuolella sijaitsevalle peltokumpareelle, joka laskee loivasti koilliseen sekä luoteeseen. Peltokumpare sijaitsee ns. Suuren rantatien linjauksen kaakkoispuolella. Tie on kulkenut aikanaan Gammelbyn kylän läpi ja muokattu pelloksi vasta 1970-luvulla (Hakanpää & Haggrén 2002: 6, 13). Kumpare on osa laajempaa peltorinnettä, joka laskee loivasti länsi-koilliseen kohti Träskesbäckens-jokea. Tutkimamme alue kattoi mm. paikan, mistä syksyn 2003 kaivauksissa oli löytynyt uunirakenne.

Tässä pintapoiminnassa päätimme tallentaa löytöjen sijaintitiedot takymetrin avulla. Tätä varten oli peltorinteelle edellisellä viikolla käyty tekemässä apukiintopisteitä edellisenä

syksynä käytössämme olleiden kiintopisteiden avulla. Käytössä oli siis edelleen luomamme oma koordinaatisto. Suunnittelemamme pintapoisinta-alueen ympäristöön siirrettiin neljä apukiintopistettä, jotka merkittiin puupaaluilla.

3.2. Menetelmät

Kentälle saavuttuamme päätimme, että tutkimusalueen länsilaita tulee myötäilemään pellon kaakkoisosasta alkavaa kaakko-luode -suuntaista ojaa. Kun lähtöpiste oli valittu, määrittelimme rullamittojen, linjaseipäiden sekä peiliprisman avulla 50x50 metriä kokoisen alueen, jonka nurkat merkittiin linjaseipäillä. Alue tutkittiin läpi niin, että pintapoisimijat kävelivät linjoissa kolmen metrin etäisyydellä toisistaan. Näin yksi pintapoisimija tutki kolmen metrin levyisen vyöhykkeen. Tätä helpottamaan tutkimusalueen länsi- ja itälaidoille asetettiin lapulliset muovitikut kolmen metrin välein. Näiden avulla pintapoisimijan oli helpompi pysyä linjassa. Poimittavia linjoja oli itä-länsi -suunnassa kahdeksantoista.

Kun ensimmäinen 50x50 metrin kokoinen alue A oli tutkittu, jatkettiin tutkimusaluetta koilliseen eli poisintalinjat jatkuivat samansuuntaisina kohti jokea. Tutkimusalueen lyhyempi sivu oli siis kaakko-luode -suuntainen ja pidempi sivu näin ollen koillinen-lounas -suuntainen. Alue B oli kooltaan 50x40 metriä ja sen itälaita oli jo lähellä Träskesbäckensjoen uomaa. Tutkittujen alueiden nurkat ja poisintalinjojen päät mitattiin takymetrillä. Järjestelmällisesti tutkitun alueen koko oli näin ollen 4500 neliömetriä.

Löydöt jätettiin paikoilleen ja merkittiin rautalangoilla, jotka oli varustettu värikkäillä teippisuikaleilla. Sitä mukaa kun löytöjä alkoi tulla, ryhdyttiin niitä mittaamaan paikoilleen takymetrillä. Mittaustilanteessa löydöt pussitettiin ja löydöt saivat juoksevan numeron. Eri löytömaterialit saivat oman koodin mittausvaiheessa. Näin kentävaiheessa tallennetun mittautiedon työstövaiheessa voidaan tarkastella eri materiaalien levintää. Löytöjen lisäksi myös joitakin tiili- ja palaneen saven keskittymiä mitattiin paikoilleen. Kentällä tutkittavasta alueesta piirrettiin luonnos, johon merkittiin poisintalinjat sekä merkittiin karkeasti keskittymät. Selkeästi resentti aineisto jätettiin poisimatta. Erilaisia havaintoja maa-aineksesta sekä löydöistä kirjattiin ylös.

Koska pintapoisinta oli sujunut niin jouhevasti, oli inventointiin osallistuneilla aikaa etsiä löytöjä myös muualta peltorinteestä. Näiden löytöjen sijainnista tehtiin lähinnä kirjallisia kuvauksia ja osa mitattiin paikoilleen takymetrillä. Osa inventointiin osallistuneista kävi tutkimassa myös Träskesbäckensin itäpuolista peltorinnettä.

3.3. Tulokset ja löydöt

Inventoinnin myötä esiin tulleet löydöt edustavat enimmäkseen 1600–1800-lukuja. Edellisen vuoden (2003) inventointiin verrattuna esiintyi vähemmän ns. diagnostisia löytöjä. Tarkoituksena oli etenkin tehdä laajempi kohteen inventointi, etenkin vuonna 2003 esiin tulleen uuninrakenteen lähetyvillä. Löytöinä otettiin talteen kymmenkunta

kappaletta savitiivistettä, punasavikeramiikan paloja, joitakin lasinpalasia, kuonapala sekä rautakauden keramiikan kappale (liite Ia). Viimeksi mainittu löytyi alueiden A ja B rajan tienoolta, alueen keskiosassa. Palanutta savea esiintyi enimmäkseen alueen luoteisosassa ja keskiosassa yhdessä parin tiilikeskittymän kanssa. (Löytölevintäkartta, liite III A/2.)

4. Kaivaukset 2004

4.1. Menetelmät ja kaivausten eteneminen

Kaivauksen tarkoituksena oli paikallistaa ja kaivaa esiin edellisenä vuonna löytynyt kivirakenne, joka tulkittiin uuninperustukseksi. Rakenne oli tullut esiin kaivausalueelta 1, joka sijaitsee koilliseen viettävällä peltorinteellä Jönsaksen tilan päärakennuksesta pohjois-koilliseen (ks. karttaliite III A/3). Vuoden 2004 kaivauksen tavoitteena oli purkaa kivirakenne kerros kerrokselta pohjaan. Suunnitelmissa oli myös avata aluetta rakenteen ympäriltä, jotta selviäisi, millaisia ihmisen aikaansaamia ilmiöitä paikalla on ja mihin suuntaan ne jatkuvat.

Kenttäkaudella 2003 oli peltorinnettä ympäristöineen kartoitettu kaivauksella luodun oman keinotekoisien koordinaatiston avulla. Myös vuoden 2004 kaivauksilla oli mukana oppiaineen takymetri, joten mittauksissa käytettiin edelleen samaa koordinaatistoa. Yleiskartoitusta ei enää tehty. Korkeuskiintopisteenä kaivauksilla käytettiin Jönsaksen ja Pellaksen tilojen rajapyykkikiveä.

Kaivausta edeltävällä viikolla käytiin maastossa tekemässä esivalmisteluja. Edellisvuotinen kaivausalue paikallistettiin takymetrillä käyttäen hyväksi aiemmin luomiamme kiintopisteitä sekä apukiintopisteitä. Vanhan kaivausalueen länsireunan päät merkittiin kahdella paalulla. Kyseinen linja oli viisi metriä pitkä. Sen jälkeen merkittiin linjaseipäiden ja kulmaprisman avulla 5x5 metrin kokoinen alue, jonka länsireuna myötäili vanhan kaivausalueen länsireunaa. Tarkoitus oli siis avata aluetta hieman lisää idän suuntaan edellisen vuoden kaivausalueeseen verrattuna. Suunnitelmissa oli myös avata alueen laidoilta noin puolitoista metriä leveät ja viiden metrin pituiset koeojat kaikkiin pääilmansuuntiin.

Työt kentällä alkoivat maanantaina 28.6. Työskentelyn nopeuttamiseksi olimme hankkineet kaivinkoneen kuorimaan maanmuokkauksessa sekoittuneen peltosavikerroksen pois. Sateisuuden takia kaivuri pääsi aloittamaan työt vasta iltapäivällä. Maata kuorittiin koneellisesti noin 25 cm eli siihen syvyyteen, jossa edellisenä vuonna löytyneen rakenteen kivien yläpinta sijaitti. Kaivuri avasi suunnitelmien mukaisesti 25 neliömetrin alueen sekä noin puolitoista metriä leveät koeojat pääilmansuuntiin keskialueen laitojen keskivaiheilta.

Etelään suuntautuneesta koeojasta paljastui heti hiiltä laikkuina, joten se laajennettiin noin

4x4 metrin kokoiseksi. Sen länsireuna myötäili keskusalueen länsireunaa. Keskusalueen koillisosasta tuli myös esiin kaksi koillinen-lounas suuntaista noin 10–15 cm leveää hiilijuovaa. Näiden löytöjen takia levennettiin kaivurin avulla pohjoiseen suuntautunutta koeojaa itään. Pohjoinen koeoja laajentui noin 4x4 metrin alueeksi. Myös varsinainen keskusalue laajeni koillisosasta noin metrin itään.

Keskusalueen länsiprofiilin suoritimme tasakoordinaattiin Y=3089 (edellisenä vuonna 3089,5 m). Kaivausviikon kuluessa sade haittasi työskentelyä. Sade romautti profiileja erityisesti alueen itäreunassa emmekä katsoneet mielekkääksi joka päivä suoristaa niitä, jos romahtaneiden profiilien alle ei jäänyt mitään mielenkiintoiseksi havaittua. Sateisuuden takia kaivinkonetta ei voitu savipellolla hyödyntää ja siksi kaivausalueen koillisnurkkaa (pohjoisen koeojan ja itäisen koeojan risteyksessä) laajennettiin lapioin itään siellä havaittujen kahden hiilijuovan takia. Edellä mainituista syistä tuli alueen itäosasta varsin epäsäännöllisen muotoinen (ks. karttaliite III A/4). Kaivausalueen rajat mitattiin paikoilleen takymetrillä käyttäen omaa luomaamme koordinaatistoa. Kaivausalueen kokonaispinta-ala oli 85,8 neliötä.

Ensimmäisenä päivänä ehdittiin vain hieman puhdistaa aluetta kaivurin jäljiltä. Toisena kaivauspäivänä saatiin esiin kerrokset peltomullan alta ja aloitettiin kaivausalueen kartan piirtäminen. Keskellä viikkoa menetettiin yksi kaivauspäivä katkeamattoman rankkasateen takia. Torstaina 1.7. tullessamme kaivausalueelle, oli se muuttunut uima-altaaksi. Päivä aloitettiin kaivamalla juoksutusojia alarinteen suuntaan juuttuen välillä itse saviliejuun puolta pohjetta myöten. Tämä olikin juuri sopiva päivä median tulla paikalle (ks. liite VI Lehdistötiedote).

Altaaksi kertyneen sadeveden irrottama ja levittämä lieju sai aikaan sen, että alue jouduttiin puhdistamaan uudelleen. Vesi oli myös saattanut sotkea ilmiöiden rajoja. Ylipäättään työskentely "liejussa" oli hankalaa ja vaikeutti ilmiöiden rajojen sekä löytöjen havaitsemista. Kun löytöjä tuli, ne otettiin talteen yhteyksien sekä koordinaattien mukaan. Hienoimmille löydöille mitattiin tarkat koordinaatit. Kaivausalueelta otettiin varsin tarkasti talteen kaikki aineisto.

Kaivurin jäljiltä alue puhdistettiin varovasti lapioilla, milloin kyseessä oli selkeä mullansekainen peltosavi (Y100) tai edellisen vuoden täyttömaa. Muutoin alue puhdistettiin muurauslastoilla. Kaivaminen suoritettiin luonnollisina kerroksina antaen erilaisille maannoksille yhteysnumerot (esim. Y115) ja mahdollisille rakenteille omat tunnuksset (R113). Seulaa emme kaivauksilla käyttäneet maan savisuuden vuoksi.

Edellisenä vuonna löytynyt rakenne vaikutti säilyneen koskemattomana. Kaivurin avulla sitä purettiin yhden suurehkon kiven verran. Edellisen vuoden kaivauksen pohjataso erottui hyvin sekoittuneen peltomullan ja edellisenä vuonna esiin tulleen puhtaan pohjasaven (Y114) välisenä rajapintana.

Kun alue oli puhdistettu sekoittuneesta mullansekaisesta peltosavesta, vaikutti tasossa olevan koillinen–lounas sekä kaakko-luode -suuntaisia ilmiöitä; lähinnä nokijuovia tai ruskeampaa savea, joka erottui harmaata puhtaampaa pohjasavea vasten (Y115). Nämä linjat eivät olleet ristiriidassa hevosenkenkää muistuttavan kivirakenteen kanssa, jonka suuaukko suuntautui lounaaseen. Rakenne sijaitsi siis kaivausalueen keskiosassa.

Länteen suuntautunut koeoja vaikutti pääosin puhtaalta. Siinä näkyi noin viisitoista senttiä leveä ruskea juova. Kyseessä oli mullan sekainen savi, jossa ei ollut löytöjä. Lastalla ilmiötä tutkittaessa, havaittiin sen olevan hyvin ohut ja se tulkittiin auran aiheuttamaksi ilmiöksi. Läntiseen koeojaan tehtiin vielä lapiolla muutama koepisto, joilla varmistettiin ettei syvemmilläkään ole ihmistoiminnan jäänteitä. Maannos oli mullansekainen tiivis savi Y115.

Eteläsiivessä peltomullan alta tuli esiin harmaanruskea yleismaa Y115, hiekan ja mullansekainen savi, jonka seassa oli tiiltä, palanutta savea sekä epätasaisesti hiiltä. Eteläsiiven keskiosasta tuli esiin noin 0,6x2,0 metrin kokoinen tummempi maa-aines, joka sai yhteyskoodin Y116. Maannos on samantapainen kuin Y115 ja on sen kanssa samassa tasossa, mutta sisältää enemmän tiiltä. Ilmiö oli kaakko-luode -suuntainen. Y116:n kaakkoispuolella myös samassa tasossa em. kanssa on maannos Y117, noin 30 cm:n läpimittainen laikku. Runsaampi hiili sai maannoksen erottumaan pohjasavesta tummempana. Eteläsiivestä enemmän luvussa 4.2.

Uuninperustus puhdistettiin esiin ensin lapiolla ja sitten lastoilla. Kaikki rakenteeseen liittyvät luonnolliset kerrokset kaivettiin lastoilla. Edellisenä vuonna esiin oli tullut katkelmallinen hevosenkengän muotoinen rakenne. Mahdollisesti pellon muokkauksen takia osa rakenteen kivistä oli aikojen kuluessa siirtynyt pois paikoiltaan. Edellisenä vuonna dokumentoidut kivet poistettiin sitä mukaa kun maata niiden ympäriltä kaivettiin syvemmälle ja kivien pohjalukemat vaaittiin. Poistettujen kivien alta paljastui hyvin kookkaista kivilaaista tehty noin 2,4x2,3 metrin kokoinen taso. Kivilaakojen päältä ja sivuilta löytyi jäänteitä palamattomasta puusta, yhden laa'an päällä edellisessä kerroksessa olleen kiven alta löytyi hiiltä. Sekä puusta, että hiilestä otettiin näytteitä radiohiiliajoitusta varten.

Kivilaa'at olivat liian suuria poistettaviksi käsivoimin, eikä kaivinkone päässyt apuun määrän savipelon upottavuuden takia. Oli tyydyttävä vain pienimmän kiven poistoon. Poistetun kiven alta kaivettaessa huomattiin kivikerrosten loppuvan laakakiviin, jotka oli ladottu paikalle tuodun hiekkakerroksen päälle. Rakenteen ympärille tehtiin vielä neljä noin 30x30 cm:n kokoista koepistoa. Ne sijaitsivat noin 30 cm:n etäisyydellä rakenteen reunoista. Koepistoista ei puuta enää tullut esiin, se rajoittui siis ilmeisesti laakojen päälle ja rakenteen reunojen ympärille. Koepistot osoittivat myös, että itse rakenne ei jatkunut laajemmalle (ks. liite III A/7). Rakenteesta enemmän luvussa 4.2.

Edellä on mainittu jo alueen koillisosassa havaitut koillinen–lounas suuntaiset hiilijuovat.

Näiden johdosta päätimme tehdä laajennuksen itään suuntautuneen koeojan ja pohjoisen alueen nurkkaan eli risteykseen. Vetiseen saviliejuun emme saaneet kaivuria houkuteltua ja näin ollen kaivoimme noin 1,5x1,5 metrin laajennuksen lapiolla. Aluetta puhdistettaessa löytyi paljon palanutta savea ja jonkin verran tiiltä.

Lähes koko koillisosan laajennusalueelta tuli peltosaven ja "pohjasaven" rajalta vastaan ohut palokerros, paksuus oli millemä. Hiilivanat vaikuttivat jatkuvan edelleen koilliseen. Ne saivat yhteystunnukset Y119 ja Y120. Myös tuoreita olkia tuli esiin varsin syvältä, osin jopa palokerroksen alta kapeina rantuina. Sekoittuneet kerrostumat jätettiin dokumentoimatta.

Hiilivanojen loppupäätä ei tavoitettu eikä kaivauksen puitteissa ehditty aluetta enää laajentaa kyseiseen suuntaan. Hiilen yhteydessä oli myös puuta, josta otettiin puunäyte n:o 3. Tästä nurkkauksesta löytönä tuli mm. pala harmaasavikeramiikkaa, luuta ja piitä. Itäsiivestä enemmän luvussa 4.2.

Varsinaiseen alkuperäiseen itään suuntautuvaan koeojaan tehtiin tason puhdistuksen jälkeen kaksi koepistoa. Koepistojen syvyydet olivat 30–35 cm puhdistetusta tasosta alaspäin. Kaikki kaivausalueelle tehdyt koepistot kaivettiin lapiolla.

Maannos oli harmaanruskea savi, joka vaihettui harmaaksi 2–3 cm syvyydellä(Y115). Maannos sisälsi oranssia hippua, joka oli niin pientä, että on vaikea sanoa onko kyseessä tiili, palanut savi vai rautasaostuma. Voi olla, että maannoksessa on kaikkia näitä. Oranssia hippua oli selkeästi vähemmän ja pienempinä muruina tässä koeojassa kuin keskusalueen pohjoispuolelle avatulla alueella.

Kaivausalueen pohjoisosaan tehtiin alueen puhdistuksen jälkeen vain neljä koepistoa. Savimaannoksessa oli kuitenkin melko runsaasti palanutta savea, tiiltä ja ilmeisesti rautasaostumia. Yksi koekuoppa kaivettiin mm. 40 cm syväksi eikä puhdas savi vielä tullut vastaan syvyydellä 5,75 m y m p. Aivan alueen pohjoisrajalle tehdystä koepistosta tuli hieman vähemmän palanutta savea, tiiltä yms. Kaivausalueen pohjoisosassa palanutta savea, tiiltä jne. on kuitenkin selkeästi enemmän kuin itäosassa. Yhdessäkään koepistossa ei edellä mainituilla alueilla saavutettu puhdasta pohjasavea.

4.2. Rakenteet

4.2.1. R 113 Uuninpohja

Uuni oli perustettu paikalle tuodulle hiekalle Y123, jota ainakin poistetun kiven kohdalla oli seitsemän senttiä paksu kerros. Hiekan pohjalukemaksi mitattiin 5.87 m m p y. Hiekka ei ulottunut kivilaakojen ulkopuolelle, mutta kivien välistä syvemmälle kaivettaessa saattoi huomata hiekkaa olleen poistettua kiveä laajemmalla alueella, oletettavasti siis koko uunin perustana. Hiekka oli irtonaista, kivensekaista ja sen seassa oli hieman hiiltä. Alin

kivikerros koostui suurista laakakivistä, jotka muodostivat lähes neliömäisen 2,4 x 2,3 metrin laajuisen tason. Laakakivet oli aseteltu mahdollisimman lähelle toisiaan, niiden väliin jääneisiin rakoihin oli laitettu pienempiä kiviä tilkkeeksi. (ks. karttaliite III A/7). Osa pienemmistä kivistä tosin oli peräisin kivilaaosta, sillä laakakivet olivat melko rapautuneita. Kivien pinnasta irtosi kiviliuskoja myös niiden pintaa lastalla puhdistettaessa. Kivilaakojen rapautuneisuus on mahdollisesti seurausta uunin lämmittämisestä käyttöaikanaan.

Uunia ympäröi vaaleanharmaa pohjasavi Y114. Tilkekivien lisäksi suuria kiviä oli vuorattu paikalle tuodulla savella Y121, joka oli ympäristön luontaista savihiesua puhtaampaa. Tilkekivien seassa oli paikoin tummempaa maannosta Y122, jossa oli noin puolet savea ja puolet hiekkaa.

Uuniin oli kuulunut ilmeisesti myös puurakenteita. Sekä laakakivien päältä että viereltä löytyi puulastuja ja puusilppua. Lastujen paksuus vaihteli puolesta sentistä puoleentoista, yksikään niistä ei ollut kämmentä suurempi. Minkäänlaista vallitsevaa puusyiden suuntaa ei ollut vaan lastujen syyt olivat eri suuntiin (ks. karttaliite III A/7). Kivilaakojen rapautuneisuuden lisäksi tulenpidon merkinä laakakivien yhteydessä voi pitää yhden laa'an päältä löytynyttä hiiltä. Kivilaa'an pinnalla ollut hiili paljastui, kun edellisen kerroksen kiveä poistettiin. Hiili sijaitsi siis kivikerrosten välissä.

Laakakivitaso oli itälaidaltaan länsilaitaa 10–15 cm matalammalla. On mahdollista, että kivet ovat uunin käyttöaikana muodostaneet vaakasuoran tason, joka myöhemmin olisi toiselta reunaltaan painunut esimerkiksi kivilaakojen alla olevan perustushiekkakerroksen paksuuden tai sen koostumuksen vaihtelun vuoksi. Koska kivilaakoja ei kuitenkaan voitu siirtää käsivoimin niiden suuren koon takia, jäivät mahdolliset paksuus- tai koostumusvaihtelut perustuksen osalta arvailun varaan.

Uunin seinät oli ladottu suurista luonnonkivistä, jotka oli vuorattu savella Y107. Noin 40 cm korkeat seinät oli ladottu niin, että ne muodostivat U:n muotoisen rakenteen, jonka keskelle jäi kuoppa. Uunia voi siis nimittää hevosenkengänmuotoiseksi. Uunin ylemmissä kerroksissa tulenpidon merkkeinä olivat rakenteen sisäpuolen maannoksissa palaneen saven ja hiilen keskittymät. Nämä maannokset oli kaivettu pääasiassa jo edellisenä vuonna (Anttila, Ahl & Rosendahl 2003), mutta uunin pohjoisosasta oli osa jäänyt tuolloin kaivausalueen ulkopuolelle. Rakenteen pohjoisosan ylempien kivikerroksen kiven välissä olikin mullan, noen ja palaneen saven sekainen harmaanruskea savikerros Y118. Kerros oli vain muutamia senttejä paksu ja tulkittiin uuniin liittyväksi ainekseksi, johon oli sekoittunut peltomultaa (karttaliite III A/4).

Uunista löydetyistä puulastuista ja hiilestä teetettiin ajoitukset. Puunäytteen 6 ajoitus antoi tulokseksi $450 \pm 35\text{BP}$ (liite IV). Ajoitus on kalibroitu (Stuiver et. al. OxCal v.3.9): 68.2 % probability 1426AD(68.2%)1468AD, 95.4% probability 1400AD(94.4%)1500AD, 1600AD(1.0%)1620AD. Hiilinäytteen ajoitustulokseksi saatiin $790 \pm 35\text{BP}$. Ajoitus on kalibroitu (Stuiver et. al. OxCal v.3.9): 68.2% probability 1220AD(68.2)1275AD, 95.4%

probability 1185AD(95.4%)1290AD. Puulastut ovat siis todennäköisimmin peräisin 1400-luvulta, hiili taas osoittautui huomattavasti vanhemmaksi eli ajoittuu todennäköisimmin 1200-luvulle. Hiilinäytteen vanhempi ikä saattaa selittyä esimerkiksi eroilla puun kaatoikässä ja mahdollisella puun uusiokäytöllä. Ehkä muualla käytössä jo ollut puu käytettiin lopuksi polttopuuna. Ajoitettujen näytteiden perusteella voidaan eroista huolimatta todeta, että uuni oli luultavasti käytössä 1400-luvun lopulla ja 1500-luvulla. Tätä ajoitusta tukevat myös kaivausalueelta ja sen läheisyydestä löytyneet kivisavikeramiikansirpaleet. Itse rakenteeseen ei selkeästi liittynyt mitään löytöjä. Löydöistä tarkemmin luvussa 4.3.

Uunin pohja on kaivettu vastaavan ikäisissä paikoissa viime vuosina mm. Vantaan Länsisalmessa. Länsisalmessa uuneja paljastui viisi, jotka kaikki olivat rakenteeltaan erilaisia. Kooltaan uunit vaihtelivat 1,4x1,8 m laajuisesta rakenteesta jopa 4x4 metrin kokoiseen. Noin 2x2 metrin ja hieman suurempi koko puolisen metriä korkein seinin oli kuitenkin yleisin. (Suhonen 2003: 8, 11, 16-19, 25). Tomtåkerin uuni vaikuttaa siis kooltaan (2,4x2,3x0,4m) keskikokoiselta. Länsisalmen uuneista osa oli perustettu hiekalle, osa savelle. Yhdessäkään ei ollut Tomtåkeria vastaavaa laakakivistä tasoa, joka olisi kattanut myös uunin keskuksen ja jonka päälle seinäkivet olisi aseteltu. Länsisalmessa uunien keskiosien rakenteena oli useimmiten kiviä savensekaisessa maannoksessa. Yhden uunin keskiosaan liittyi mahdollisesti puurakenne. Uunien seinät oli suurimman uunin arkkurakenteisia seiniä lukuun ottamatta koottu pääasiassa erikokoisista kivistä, joiden seassa oli erilaisia maannoksia: savea, hiekkaa, laastinsekaista hiekkaa ja palanutta savea. Yhdessä oli myös jäänteitä huonokuntoisesta tiiliseinästä. Länsisalmen uuneista yksi oli U:n muotoinen eli vastasi Tomtåkerin uunia muodoltaan. (Suhonen 2003: 8-9, 11, 16-19, 24-25).

Kaikkien näiden uuniesimerkkien valossa on selvää, ettei aikakaudella noudatettu mitään selkeää uuninrakennustapaa, vaikka toisaalta onkin mahdotonta arvioida olivatko esimerkiksi Länsisalmen erilaiset uunit rakennettu eri käyttötarkoituksia varten. Vaikka näin olisikin, lienee todennäköistä, että uunit pikemmin rakennettiin saatavissa olevista materiaaleista kuin niin, että olisi tavoiteltu tiettyä rakennustapaa. Uunin pohjaa on tarkasteltu tarkemmin tieteellisessä artikkelissa Riikka Tevalin toimesta julkaisussa SKAS 4/2006 (Tevali 2007).

4.2.2. Itäsiiven rakenteet

Yksiköt Y119 ja Y120

X= 948/950 Y= 3094/3096 Z= 6,10

X= 949/950 Y= 3093/3095 Z= 6,10

Alueen koillisosassa havaittiin kaivausten edetessä kaksi koillis-lounais-suuntaista tumman nokimaan juovaa, joiden johdosta päätettiin alueen itäsiipeä laajentaa. Laajennustyö jouduttiin tekemään lapioilla ja puhdistetun alueen laajuus oli noin 1,5 x 1,5 metriä. Aluetta puhdistettaessa löytyi paljon palanutta savea ja jonkin verran tiiltä.

Lähes koko alueelta tuli peltosaven ja ”pohjasaven” rajalta ohut palokerros, jonka paksuus oli joitain millimetrejä. Hiilijuovat näyttivät jatkuvan edelleen koilliseen, mutta kaivausten puitteissa ei aluetta enää ehditty laajentaa. Juovat saivat yksikkönumerot Y119 ja Y120, joista Y119 oli pohjoisempi. Hiilijuovia ympäröi harmaanruskea, palanutta savea ja tiilimurskaa sisältävä tiivis, savinen ”perusmaannos” (Y115). Lapioinnin jälkeen alue puhdistettiin lastoilla, jonka jälkeen nokimaa-alueet kaivettiin yksikkökaivauksella.

Y119 oli laajuudeltaan noin 2mx5 ja syvyydeltään noin 10 senttimetriä. Yksikön rajat olivat kohtalaisen selkeät. Juovan pinnalla oli vähän tiilimurskaa ja se sisälsi kauttaaltaan palanutta savea. Hiilikeskittymässä olevasta palamattomasta puusta otettiin puunäyte nro 3. Juovan lounaispäädyistä tuli löytöinä pala harmaasavikeramiikkaa, eläinten hampaita ja luuta ja avoin, poikkileikkaukseltaan pyöreä rautarengas sekä pii-iskos. Löydöt otettiin talteen ruuduittain. Lounaispäädyssä oli myös keskittymä pieniä kiviä, joiden seassa oli tiiltä ja palanutta savea, sekä pieniä palaneita kiviä. Nokimaan alta paljastui pohjasavi (Y114). Kahden isomman kiven länsipuolelle tehdyn koepiston pohjasta tuli puhdasta savea. Paikoin nokimaa oli sekoittunutta maata, sillä sen seasta ja alta löytyi olkia.

Y120 oli laajuudeltaan myös noin 2mx5 ja syvyydeltään noin 5–20 senttimetriä. Yksikön rajat olivat kohtalaisen selkeät. Alue oli hiilensekaista savimaata, jossa oli kauttaaltaan palanutta savea ja paljon hiilhippuja. Koillispäädyssä tummempi, vahvasti värjäytynyt nokimaa, joka jatkui profiiliin. Koillispäädyistä tuli löytöinä eläinten hampaita ja rautainen ”puikko”. Löydöt otettiin talteen ruuduittain. Yksikössä Y120 oli myös muutamia savilinssejä, joiden alta paljastui lisää hiiltä. Yksikön kaakkois- ja luoteisreunoilla oli auranjäljet, joiden yhteydessä oli sekoittunutta maata ja olkea. Koillispäätyyn tehtiin koekuoppa (nro 2), josta paljastui pohjasavi Y114 syvyydeltä 5,98 metriä mpy.

”Perusmaannosta” Y115 ei kaivettu puhdistusta enempää, mutta yksiköiden Y119 ja Y120 väliin tehtiin koekuoppa (nro 1), josta ohuen perusmaannoskerroksen alta paljastui puhdas harmaa savi.

4.2.3. Eteläsiiven rakenteet

Yksiköt Y115, Y116, Y117

X = 940-946 Y = 3089-3093

Eteläsiiven pintamaa (sekoittunut peltomulta) poistettiin kaivinkoneella kuten muiltakin alueilta, minkä jälkeen alue puhdistettiin lapiota ja lastaa käyttäen. Pintamaan poiston jälkeen alueella oli havaittavissa koko kaivausalueen kattava ”perusmaannos”, harmaanruskea, epätasaisesti mutta runsaasti hiiltä ja tiilimurskaa, sekä noen ja hiilen keskittymiä sisältävä tiivis savinen maa (Y115). Etenkin alueen kaakkoiskulmassa yksikkö sisälsi hyvin runsaasti tiilimurskaa sekä palanutta savea, lisäksi kaakkoiskulmasta tuli löytönä rautanaula. Muina löytöinä yksiköstä tuli punasavikeramiikkaa sekä palanutta luuta, lyijyesine joka tunnistettiin ammutuksi pistoolinkuulaksi. Löydöt otettiin talteen

ruuduittain. Koko eteläsiiven kattavaa yksikköä Y115 ei kaivettu pohjaan saakka, mutta alueelle tehtiin viisi koepistoa. Yksikön alla vastaan tuli pohjasavikerros Y114. Eteläsiiven kaakkoiskulmaan tehdyssä koepistossa nro. 4 pohjasavi oli värjäytynyt punertavaksi. Koko eteläsiiven alueelta otettiin pintavaaitukset, pohjavaaitukset otettiin vain kaivetuilta alueilta sekä koepistoista alueen pinnan tasaisuuden vuoksi. Myös eteläsiiven kaakkoiskulmassa oli koillis-lounais-suuntainen pitkänomainen savilinssi joka jatkui itäprofiilin alle.

Keskellä eteläsiiven aluetta oli havaittavissa tummempi ja rakeisempi, karkeasti L-kirjaimen muotoinen ilmiö, jonka melko selvärajainen pohjoisreuna kulki kaakko-luoteis-suuntaisesti länsiprofiilista alueen keskivälin yli. Eteläreuna oli epäselvempi, eikä sitä kyetty enää havaitsemaan rankan sateen jälkeen. Ilmiön pohjoislinja sai yksikkönumeron Y116, ja se kaivettiin pohjaan saakka. Yksikköä ympäröi Y115. Kaivettu yksikkö oli n. 60 cm leveä ja 200 cm pitkä, sekä pohjaan kaivettuna syvimmillään noin 30 cm syvä. Yksikön pintaa rikkoivat pitkän eteläreunan mukaisena linjana puhtaan, vaalean saven muodostamat linssit jotka kaivettiin ensimmäisinä. Lisäksi yksikön eteläpuolella oli suurempi vaalean saven muodostama linssi joka kaivettiin samassa yhteydessä. Savilinssien alla yksikkö oli yhtenäinen, maa sisälsi melko runsaasti tiilimurskaa etenkin lähellä yksikön pintaa, vähän nokea, sekä palanutta savea lähempänä yksikön pohjaa. Yksikön pohja oli epätasainen siten, että sen pohjoisreunassa oli havaittavissa kolme selvästi syvempää kuoppaa. Kuoppien syvyys vaihteli 20–30 cm:n välillä, ja ne leikkasivat samaa vaaleampaa pohjasavea (Y114), joka tuli näkyviin yksikön alta. Löytöinä yksiköstä tuli palaneen saven lisäksi palanutta luuta, liitupiipun varren katkelma sekä kivisen valinmuotin toinen puolikas. Löydöt otettiin talteen valinmuottia lukuun ottamatta ruuduittain. Valinmuotille otettiin koordinaatit sekä vaaituslukema.

Yksikön Y116 itäpuolella oli havaittavissa halkaisijaltaan 31 cm oleva, pyöreähkö, epäselvä laikku. Maa sisälsi runsaasti nokea ja oli selvästi sekä yksikköä Y115 että Y116 tummempaa, vaikka muistuttikin yksikön Y116 maannosta. Ilmiö sai yksikkönumeron Y117. Laikusta ei tullut lainkaan löytöjä.

4.3. Löydöt

4.3.1. Irtolöydöt

Viikon kuluessa ehdittiin kaivausalueen ympäristössä myös pintapoimintaa. Tämä johtui sateen aiheuttamasta työn hidastumisesta. Löytöjä ”bongailtiin” myös kaivausalueen ympärillä kuljeskeltaessa työskentelyn ohessa. Irtolöytöjä otettiin talteen hieman kriittisemmin kaivauslöytöihin verrattuna. Tärkeimmät mitattiin paikoilleen takymetrillä. Irtolöytöjä mitattiin paikoilleen myös käyttämällä bussolia sekä mittanauhaa. Irtolöytöinä otettiin talteen joitakin paloja punasavikeramiikkaa. Muutama pala mahdollisesti 1500-luvulle ajoittuvaa Böömiläistä harmaasavikeramiikkaa löytyi myös kaivausalueen lähituntumasta, lähinnä sen länsi- sekä kaakkoispuolelta. (Liite Ib; Salonen & Väisänen 2007.)

4.3.2. Kaivauslöydöt

Kaivauksilta löytyi pari palaa kivisavikeramiikkaa, joitakin paloja punasavikeramiikkaa, fajanssia, liitupiipun kappaleita, lasia, pii-iskoksia ja kuonaa sekä lähes 300 palaa palanutta savea ja yli 80 palaa palanutta luuta. Merkittävämpiä löytöjä olivat 1600- ja 1700-luvuille ajoittuvat löydöt, mm. pala Westerwald-keramiikkaa (KM 2004075:53) liitupiippujen kopan osia (KM 2004075:75; KM 2004075:77), mahdollinen ikkunalasinpalanen (KM 2004075:70) sekä liuskekivistä valmistettu valinmuotin puolikas (KM 2004075:35). (Liite Ic; Salonen & Väisänen 2007.)

Löydöistä on julkaistu laajempi, tieteellinen artikkeli teoksessa *SKAS 4/2006* (Salonen & Väisänen 2007).

5. Yhteenveto

Vuoden 2004 tutkimuksissa tavoitteena oli paikantaa vuonna 2003 löytämämme mahdollinen uunin pohja ja kaivaa rakenne loppuun, sekä laajentaa kaivausalueita tarpeen vaatiin. Alue inventointiin kertaalleen keväällä 2004. Heinäkuussa vuoden 2003 alue 1 paikannettiin ja avattiin kaivinkoneella, mutta tutkimuksia hidasti sateinen sää. Vaikuttaa siltä että tutkittu kohde ajoittuu 1400–1500-luvuille. Kaivettu uuninrakenne paljasti, että paikalla on todennäköisesti sijainnut rakennus joka tosin ei ole ollut asuinkäytössä. Uunin ympäristössä ei havaittu muita rakenteiden jäänteitä, mutta esinelöytöjä tehtiin ympäristöstä pintapoiminnan yhteydessä jonkin verran. Kaivausten esinelöydöt olivat niukkoja.

Uunin pohjan ohessa kaivausalueen itäosassa havaittiin kaksi 2x5 m pituista ja 10 cm ja 5–20 cm syvyistä nokimaajälkeä, joista löytöinä tuli mm. eläinten hampaita, rautaesineitä sekä pala harmaasavikeramiikkaa. Kaivausalueen eteläosassa aluetta kauttaaltaan kattavaa maannosta rikkoi suurehko karkeasti L-kirjaimen muotoinen, epämääräinen likamaa-alue, josta löytyi mm. palanutta savea ja palanutta luuta. Hieman merkittävimminä löytöinä talteen otettiin vuonna 2004 esim. valinmuotin kappale (KM 2004075:35), liitupiippujen pesän palasia ja Westerwald-kannun palanen (KM 200475:53). Kaivausalueelta otettiin myös makrofossiili- ja hiilinäytteitä. Alueelta otettiin talteen myös jonkin verran irtolöytöjä.

Arkeologiset kaivaukset saivat myös jonkin verran huomiota paikallislehdissä vuonna 2004. Projekti valmisti tiedotusta varten lehdistötiedotteen (liite VI). Tutkimuksia rahoittivat Uudenmaan kulttuurirahasto, Svenska Kulturfonden, Nordenskiöld-samfundet sekä Helsingin yliopiston ylioppilaskunta. Tutkimuksista julkaistiin internetsivut historiallisen ajan arkeologian opintopiirin toimesta fil.yo Hanna Palosen tekemät internetsivut tammikuussa vuonna 2005, (<http://www.helsinki.fi/arkeologia/mark/>). Tutkimuksista koottiin ja julkaistiin tieteellisiä artikkeleita Suomen keskiajan arkeologian seuran *SKAS 4/2006*-lehteen (2007).

Lähteet

Painamattomat lähteet

Raportit

Anttila, Helena, Ahl, Eva & Hämäläinen, Heini 2003: Pernaja Gammelby Tomtåker. Arkeologinen inventointi 3.5.2003. MARK-projekti. Helsingin yliopisto, Helsinki. Museovirasto / Rakennushistorian osasto, Helsinki.

Anttila, Helena, Ahl, Eva & Rosendahl, Ulrika 2003: Pernaja Gammelby Tomtåker. Keskiaikaisen kylätontin koekaivaus 2003. MARK-projekti. Helsingin yliopisto, Helsinki. Museovirasto / Rakennushistorian osasto, Helsinki.

Haggrén, Georg & Hakanpää, Päivi 2002: Pernajan Gammelbyn ja Forsbyn osayleiskaava inventointi. Museovirasto / Rakennushistorian osasto, Helsinki.

Karjalainen, Taisto 2000: Valtatie 6 parantaminen välillä Koskenkylä Kimonkylä. Tielinjan inventointi. Museovirasto / Arkeologinen osasto, Helsinki.

Masonen, J. & Heikkinen, M. 1986: Suuri rantatie Pernajassa. Inventointikertomus. Uudenmaan tie- ja vesirakennuspiiri.

Palm, Jukka 1996: Raportti Historiallisen ajan muinaisjäännösten inventoinnista (Agricola-inventointi) Pernajassa 1996. Turun yliopisto. Museovirasto, Arkeologinen osasto, Helsinki.

Pohjakallio, Lauri 1969: Pernajan muinaisjäännösten inventointi 1969. Museovirasto / Arkeologinen osasto, Helsinki.

Suhonen, Veli-Pekka 2003: Vantaan Länsisalmen Gubbackan autiotontin arkeologiset tutkimukset vuonna 2003. Museovirasto / Rakennushistorian osasto, Helsinki.

Sähköiset lähteet

Museoviraston Arkeologian osaston muinaisjäännösrekisteri, luettu 2004.

Internet: <http://www.helsinki.fi/arkeologia/mark/>

Painetut lähteet

Antell, Kurt 1956: *Pernå sockens historia I, tiden till år 1700*. Helsinki 1956.

Hämäläinen, Heini 2007: Hanki hyvä tontti! Teoksessa *SKAS* 4/2006. Toim. Georg Haggrén. Turun yliopisto 2007, 29–43.

Knuutinen, Tarja 2007: Pernajan Gammelbyn asutushistoriaa keskiajalta 1700-luvulle – Katsaus Pernajan pitäjän voudintilien autieterminologiaan. Teoksessa *SKAS* 4/2006. Toim. Georg Haggrén. Turun yliopisto 2007, 15–28.

Rosendahl, Ulrika 2004: Landsbygdsbosättningen i fokus – Bytomt utgrävd i Pernå. Teoksessa *SKAS* 3/2004. Toim. Georg Haggrén, Turun yliopisto 2004, 28–31.

Salonen, Noora & Väisänen, Riikka 2007: Pernaja Gammelby Tomtåker. Löytöjen kertomaa. Teoksessa *SKAS* 4/2006. Toim. Georg Haggrén. Turun yliopisto 2007, 51–59.

Stuiver et. al. (toim.) 1985: Proceedings of the twelfth International radiocarbon conference – Trondheim, Norway. *Radiocarbon* vol. 28, nr 2b, New Haven, CT 1985.

Tevali, Riikka 2007: Pernajan Gammelbyn Tomtåkerin uunirakenne. Teoksessa *SKAS* 4/2006. Toim. Georg Haggrén. Turun yliopisto 2007, 44–50.